

Prawo i przepisy dotyczące budownictwa wiejskiego w regionie świętokrzyskim od XIX wieku do 1961 roku

Przegląd rozwoju prawa budowlanego obowiązującego w gminach wiejskich powstał w związku z pracą doktorską autorki, poświęconą dziewiętnasto- i dwudziestowiecznemu budownictwu drewnianemu w dolinie rzeki Kamiennej. Ramy czasowe opracowania obejmują okres od początku wieku dziewiętnastego do roku 1961, kiedy to wydano pierwsze prawo budowlane traktujące równorzędnie budownictwo miejskie i wiejskie. W analizie uwzględniono przepisy, obowiązujące na obszarach, do których dolina Kamiennej administracyjnie należała, oraz przemiany, jakim ulegały one w związku ze zmianami w tej przynależności. Przepisy uzupełniające, których zakres obowiązywania miał charakter lokalny, związany bądź to ze stosunkami własnościowymi, bądź ograniczony terytorialnie do niektórych tylko gmin, potraktowano marginalnie. Nie uwzględniono natomiast przepisów obowiązujących wyłącznie dla miast.

Badany obszar obejmuje środkowy bieg rzeki Kamiennej, pomiędzy Skarżyskiem-Kamienną i Ostrowcem Świętokrzyskim. Jego północną granicę wyznaczają Lasy Ilżeckie, południową – jeden z dopływów Kamiennej – Świślina, na wschód zaś od położonego nad nią zbiornika Wióry – linia przebiegająca od wsi Prawęcín przez Udziów i Jędrzejówice do Miłkowa. Do trzeciego rozbioru Polski omawiany obszar należał do województwa sandomierskiego¹. W latach 1795-1810 jako część Galicji Zachodniej (Nowej) znalazł się on pod rządami austriackimi; po przyłączeniu zaś Galicji Zachodniej w 1810 r. do Księstwa Warszawskiego należał do departamentu radomskiego. W ustanowionym w 1816 r. Królestwie Polskim dolina Kamiennej leżała w granicach województwa sandomierskiego z siedzibą w Radomiu, w 1837 r. przemianowanego na gubernię sandomierską. W 1844 r. gubernie sandomierską i kielecką połączono w jedną – radomską. Nowy podział administracyjny z końca 1866 r. nie przyniósł pod tym względem zmian; badany obszar nadal leżał w granicach powiatów ilżeckiego i opatowskiego guberni radomskiej.

W okresie pierwszej wojny światowej gubernia radomska znalazła się pod okupacją austriacką, jako część utworzonego we wrześniu 1915 r. generał-gubernatorstwa lubelskiego. Siedzibą powiatu ilżeckiego był w tym czasie Wierzbnik. Po zakończeniu wojny dolina Kamiennej leżała w granicach województwa kieleckiego, w powiatach ilżeckim oraz opatowskim.

Wraz z zajęciem ziem polskich przez Niemcy w 1939 r., dekretem fűhrera z 26.10.1939 r. utworzono Generalne Gubernatorstwo podzielone na cztery dystrykty. Omawiany obszar znalazł się w obrębie dystryktu radomskiego, przy czym zachowany został przedwojenny podział na powiaty.

¹ Por. J. SWAJDO, *Między Wisłą a Pilicą. Dzieje podziałów administracyjnych w regionie kielecko-radomskim do 1975 roku*, Kielce 2005 oraz W. CZAPLIŃSKI, T. ŁADOGÓRSKI, *Atlas historyczny Polski*, Warszawa 1970.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1945 r. aż do 1999 r. obszar między Skarżyskiem-Kamienną i Ostrowcem Świętokrzyskim należał do województwa kieleckiego; obecnie zaś stanowi północne obrzeża województwa świętokrzyskiego.

Jako źródła do opracowania posłużyły publikowane akty prawne państw zaborczych, Dzienniki Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, teksty archiwalne oraz publikacje poświęcone każdorazowo aktualnemu prawu budowlanemu z okresu międzywojennego oraz z lat 1945 – 1961. Niezmiernie wartościowy i wyczerpujący przegląd rozwoju prawa budowlanego na ziemiach polskich od XVIII wieku do 1939 r. przedstawił w 1975 r. Czesław Krawczak².

Galicja Zachodnia

W ciągu czternastu lat panowania habsburskiego obowiązywały w Galicji Zachodniej austriackie przepisy budowlane. Przedmiotem zainteresowania prawodawców były głównie dwa względy: bezpieczeństwo pożarowe i trwałość budynków oraz poprawa warunków bytowania włościan.

Ta ostatnia problematyka znalazła swoje odzwierciedlenie w uniwersale z 06.09.1783 r.³, wspominającym między innymi nędzny sposób budowania kurnych chat, w których nie tylko szczególnie wysokie było niebezpieczeństwo pożarów, ale również panujące w nich warunki zdrowotne pozostawiały wiele do życzenia. Aby tym problemom zaradzić, uniwersał zalecał troskę o odbudowywanie chat, jeśli nie z cegły palonej, to przynajmniej z suszonej oraz wyposażonych w „bezpieczne od ognia kominy”.

W celu zachęcenia ludności do podniesienia poziomu budownictwa na wsi wprowadzono cyrkularzem z 09.08.1784 r. ulgi dla budujących się⁴. Dla chłopów wznoszących dom z cegły niewypalonej było to dziesięcioletnie zwolnienie od kwaterowego, chłopci natomiast, którzy budowali nowy drewniany dom dwuizbowy z piecami oraz wyprowadzonym nad dach kominem, otrzymywali to zwolnienie na lat pięć oraz dodatkowo uwolnienie od obowiązku kwaterowania u siebie żołnierzy.

Podstawowym aktem prawnym dotyczącym problematyki pożarów była cesarska ordynacja ogniowa dla miast i wsi z 28.07.1786 r.⁵ wraz z nawiązującymi do niej dekretemi i cyrkularzami. Przedstawiała ona szczegółowe zalecenia co do sposobu budowania pieców oraz kominów, a także na temat lokalizacji budynków wiejskich. Między domami nakazywano zachowywać przestrzeń niezabudowaną o szerokości ok. 5,7 m (*drei Klaftern*), stodoły, podobnie jak suszarnie, zalecano stawiać w miarę możliwości poza osiedlem. W przypadku budowli istniejących zalecano sadzić jako bariery ogniowe rzędy wysokopiennych drzew liściastych. Gdyby to nie było możliwe, polecano sadzić drzewa z czterech stron budynku. Roboty budowlane powinny być wykonywane przez wykwalifikowanych rzemieślników, do „zwierzchności” miał należeć nadzór nad przestrzeganiem przepisów, wydawanie pozwoleń

² Cz. KRAWCZAK, *Prawo budowlane na ziemiach polskich od połowy XVIII wieku do 1939 roku*, Poznań 1975.

³ Ibidem, s. 43: *Continuatio Edictorum, Mandatorum et Universalium Regnis Galicie et Lodomerie ... emanatorium*, 1783, s. 108.

⁴ Ibidem, s. 43: *Continuatio Edictorum, Mandatorum et Universalium Regnis Galicie et Lodomerie ... emanatorium*, 1783, s. 163.

⁵ Ibidem, s. 41: *Provinzialgesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien*, 1824, nr 156.

na budowę, nadzór budowlany oraz nakładanie kar za łamanie przepisów. W wydanym 02.03.1804 r.⁶ dekrete gubernialnym polecano ze względów zdrowotnych, ekonomicznych oraz bezpieczeństwa stawiać po wsiach wyłącznie budynki na podmurowaniu. Cyrkularz z 13.04.1804 r. wprowadzał zaś w Galicji Zachodniej jednolite wymiary cegły⁷.

Księstwo Warszawskie i Królestwo Polskie

Po włączeniu ziemi świętokrzyskiej w obszar Księstwa Warszawskiego rozwój ustawodawstwa dotyczącego budownictwa wiejskiego uległ zahamowaniu. Według Cz. Krawczaka, prawodawstwo epoki Księstwa Warszawskiego nie podjęło prac nad tego rodzaju przepisami⁸. Podobnie wyglądała sytuacja w Królestwie Polskim. Jedynie dwa akty prawne odnosiły się do budowli wznoszonych poza granicami miast: postanowienie Namiestnika Królestwa z 27.05.1817 r.⁹ oraz rozporządzenie w sprawie budowy karczem i domów zajezdnych przy drogach bitych z 20.09.1823 r.¹⁰. Pierwszy z tych aktów nakazywał przeprowadzanie komisyjnych rewizji leżącej przy traktach zabudowy miast i wsi. W przypadku stwierdzenia niebezpieczeństwa zawalenia się budynku właściciel zobowiązany był do dokonania naprawy, przy czym – przy niezastosowaniu się do nakazu budynek mógł zostać rozebrany z urzędu na koszt właściciela. Drugi przepis postanawiał, aby karczmy były murowane oraz utrzymywane w czystości, zaś domy zajezdne, wykonane z drewna, powinny posiadać murowane fundamenty oraz kominy.

Budownictwo włościańskie nie stanowiło przedmiotu zainteresowania prawodawcy¹¹. Stan ten nie zmienił się również po pozbawieniu Królestwa resztek autonomii po powstaniu styczniowym. Obowiązująca moc prawa rosyjskiego, zawierającego zresztą niewiele tylko¹² przepisów dotyczących budownictwa na wsi, nie została rozciągnięta na tereny Królestwa. Ten stan ustawodawczego zaniedbania utrzymał się aż do pierwszej wojny światowej.

⁶ Ibidem, s. 52.

⁷ Ibidem, s. 52: *Continuatio Edictorum, Mandatorum et Universalium Regnis Galicie et Lodomeriae ... emanatorum*, 1804, s. 31.

⁸ Ibidem, s. 52.

⁹ Ibidem, s. 103: *Zbiór Przepisów Administracyjnych Królestwa Polskiego*, cz. 1, t. 2, s. 329-333.

¹⁰ Ibidem, s. 110: *Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego*, nr 419/1824, s. 1-2.

¹¹ W dobrach rządowych lukę tę uzupełniało zarządzenie Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu Województwa Sandomierskiego z 03.03.1830 r., nr 32825/6421 o domach włościańskich w dobrach rządowych. Przepis ten regulował sprawy odpowiedzialności za utrzymywanie budowli włościańskich w porządku oraz traktował między innymi o sposobie zabudowy osiedla, o obowiązku stawiania budynków mieszkalnych na podmurówkach, wykonywaniu ścian na węgłach oraz o budowie kominów murowanych. Szczególnie duże znaczenie miał on w okresie czynszowania wsi, kiedy to budynki we wsiach nowo urządzanych miały być budowane zgodnie z tymi przepisami.

¹² *Svod Zakonov Rossijskoj Imperii*. Księga 12, Cz. I, Rozdział 7, Sankt Petersburg 1913, s. 294-298: Sięgające swoim początkiem lat 30. XIX wieku przepisy określały szerokość drogi i odległości między budynkami oraz nakazywały budowę urządzeń, dla których obsługi konieczny jest ogień poza osiedlami oraz w bliskości wody.

Okupacja austriacka (lata 1915-1918)

W 1918 r. wydane zostało przez Komendę Obwodową Lubelskiego Wydziału Budowlanego w Końskich obwieszczenie dla wsi, którego przedmiotem była próba uregulowania problemów wysokiego zagrożenia pożarowego oraz technicznych i zdrowotnych niedostatków budownictwa wiejskiego¹³.

Redukcji niebezpieczeństwa pożarów masowych służyło określenie minimalnych odległości pomiędzy budynkami w zależności od rodzaju pokrycia dachu. Nowo wznoszone lub odbudowywane budynki kryte materiałem palnym miały być odsunięte od granic sąsiadów o co najmniej dziewięć łokci, od najbliższych zaś budowli sąsiedzkich o co najmniej osiemnaście łokci. W przypadku działek wąskich nałożono na budujących obowiązek odsunięcia budynku tak daleko w głąb działki, jak było to konieczne do osiągnięcia przepisanych odstępów. Budowle wznoszone w odległości mniejszej niż dziewięć łokci od granicy sąsiada musiały być kryte materiałem ogniotrwałym. Jako przykład podawano dachówkę glinianą bądź cementową, eternit, ruberoid i blachę. Dopuszczano również wznoszenie budynków w granicach działek, przy czym obowiązywało pokrycie ogniotrwałe oraz ściany graniczne murowane od fundamentu do dwunastu cali powyżej dachu. Kominy miały być również murowane od fundamentów i wyprowadzone ponad grzbiet dachu o przynajmniej jeden łokieć.

Do przepisów, służących podniesieniu poziomu technicznego oraz zdrowotnego, należy zaliczyć określenie minimalnych grubości ścian, które miały być stawiane na fundamentach murowanych oraz odizolowane od nich przy pomocy papy bądź smołowca. Zewnętrzne ściany drewniane powinny mieć grubość co najmniej czterech cali, natomiast murowane z cegły, surówki, gliny ze słomą lub wapienno-piaskowe nie mogły być cieńsze niż łokieć (dwie cegły), kamienne zaś – nie mniej niż trzydzieści cali. Do przepisów dotyczących higieny należały również zalecenia zachowywania odległości osiemnastu łokci od studni do dołów ściekowych i gnojowni.

Zarówno inwestorom, jak i budowniczym niestosującym się do tych przepisów grożono surowymi karami.

Okres międzywojenny

Do jednych z większych problemów po zakończeniu I wojny światowej należało zróżnicowanie ustawodawstwa na ziemiach poszczególnych zaborów oraz upadek gospodarczy kraju wywołany zniszczeniami wojennymi.

Zacofanie przepisów budowlanych w dawnym zaborze rosyjskim sprawiło, że wkrótce po odzyskaniu przez Polskę niepodległości postanowiono dekretem z 07.02.1919 r., iż do czasu uchwalenia jednolitej dla całego kraju ustawy budowlanej obowiązywać będzie na tych terenach dotychczasowe prawo z uwzględnieniem przepisów wydanych przez Gubernatora Warszawskiego w 1916 r. i 1917 r. dla obszarów znajdujących się pod okupacją Prus¹⁴.

¹³ Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział Starachowice, Akta Miasta Skarżysko-Kamienna, nr 140.

¹⁴ Wg Cz. KRAWCZAK, *Prawo budowlane...*, s. 118: Dziennik Praw Państwa Polskiego, 14/1919, poz. 176.

Do budownictwa wiejskiego odnosiło się zarządzenie z roku 1917, szczegółowo traktujące przede wszystkim aspekty ochrony przeciwpożarowej oraz higieny i zdrowotności¹⁵.

Przepisy te wymagały po raz pierwszy w historii budownictwa wiejskiego tych terenów przedstawiania do zatwierdzenia przez policję budowlaną planów w postaci rzutów, przekrojów i widoków w skali 1:100 oraz sytuacji w skali 1:1000.

W sprawie zabudowy osiedli postanawiano, że drogi główne we wsiach powinny mieć przynajmniej dwanaście metrów szerokości łącznie z pasem drzew, rowem oraz ścieżką dla pieszych, przy czym pas jezdni powinien być szeroki przynajmniej na osiem metrów. Dla dróg bocznych było to odpowiednio dziewięć i sześć metrów. Nawierzchnie dróg miały być wyrównane i utwardzone, ich budowa i utrzymanie należały do obowiązków gminy. Zagrody powinny być połączone z drogą publiczną drogami nie węższymi niż trzy metry; ten sam wymiar dotyczył mostków ponad rowami. Rowy miały być urządzone po obu stronach drogi, z odpowiednio dużym przekrojem. Zabraniano również jakiegokolwiek ich zanieczyszczania. Ogródki przydomowe powinny być oddalone od drogi o przynajmniej pięć metrów.

Kilka paragrafów poświęcono kwestii zabezpieczenia od ognia, a więc określeniu minimalnych odległości pomiędzy budynkami w zależności od rodzaju materiału ścian oraz pokrycia. Słomę zmaczaną w glinie uznano za materiał ognioodporny. Budynki z materiałów ognioodpornych mogły stać w minimalnej odległości trzech metrów od granicy oraz pięciu metrów od innych budynków ognioodpornych. Dla budowli nieognioodpornych odległości te wynosiły odpowiednio pięć i osiem metrów.

Następną grupę stanowiły przepisy poświęcone higienie i zdrowotności. Dotyczyły one lokalizacji nowo zakładanych cmentarzy poza obszarem osiedli oraz stosowania odwadniających spadków na działkach. Dużą nowością był przepis nakazujący budowę przy każdej zagrodzie ustępu o szczelnych ścianach dołu kloaczego. Odległość ustępu od studni, dróg publicznych oraz budynków mieszkalnych miała wynosić przynajmniej dziesięć metrów. W sprawie studni postanawiano, że mają one leżeć przynajmniej pięć metrów od granicy sąsiada oraz że ściany ich należy do głębokości około jednego metra poniżej powierzchni ziemi uszczelniać gliną, jak również otaczać szerokim na siedemdziesiąt pięć centymetrów brukiem.

Jeśli chodzi o konstrukcję budynków, postanawiano, że wszystkie budowle powinny być stawiane na murowanych fundamentach sięgających osiemdziesięciu centymetrów poniżej poziomu gruntu oraz wznoszących się minimum trzydzieści pięć centymetrów powyżej tego poziomu. Dla ścian drewnianych przewidywano minimalną grubość na osiem centymetrów, dla ścian murowanych – pięćdziesiąt pięć centymetrów (licząc bez tynku). Wysokość pomieszczeń mieszkalnych powinna wynosić przynajmniej 2,50 m, ściany i legary podłóg należało odizolować od fundamentów warstwą papy smołowej. Zewnętrzne powierzchnie ścian murowanych oraz wszystkie powierzchnie pomieszczeń mieszkalnych powinny być otynkowane. Wszystkie okna miały być otwieralne, zaś ich powierzchnia powinna wynosić przynajmniej 1/12 powierzchni podłogi. Szczegółowo opisano sposób wykonywania kominów. Miały one być na całej wysokości murowane z cegły palonej, na fundamencie, pod dachem należało je tynkować i bielić oraz wyprowadzać przynajmniej pięćdziesiąt centymetrów ponad dach. Ściany kominów i kanałów dymowych powinny mieć minimum 13 cm grubości.

¹⁵ Verordnungsblatt für das Generalgouvernement Warschau. Ausgegeben in Warschau am 9. Dezember 1917. Nr. 99, Pos. 421. Baupolizeiverordnung für das platte Land, s. 491-496.

Podobnie szczegółowo potraktowano sposób budowania pieców, które również powinny były być posadowione na fundamentach. Palne części budynków należało lokować w odległości co najmniej dwóch cegieł od zewnętrznej ściany pieca, zaś piecyki metalowe nie powinny stać bliżej niż sześćdziesiąt centymetrów od ścian i stropów drewnianych. Podłogę przed otworem pieca należało zabezpieczać blachą wielkości 40x50 cm.

Do pierwszych przepisów reagujących na sytuację wywołaną zniszczeniami wojennymi należała ustawa z 28.02.1919 r. w sprawie zaopatrzenia ludności w drzewo budowlane, zapowiadająca jego wydawanie odbudowującym się na rachunek skarbu państwa. Dalszym dokumentem poświęconym tej sprawie była ustawa z 18.07.1919 r. wraz z rozporządzeniem wykonawczym do niej z 18.07.1920 r. określająca wysokość pomocy finansowej dla budujących, przy czym najbardziej potrzebnej ludności przyznawane miały być również zapomogi bezzwrotne¹⁶.

Niezmierznie szczegółowo traktujące temat Rozporządzenie Ministra Zdrowia Publicznego z 25.10.1920 r. w przedmiocie budowy i utrzymania studni¹⁷ należało do aktów poświęconych podniesieniu ogólnego poziomu zdrowotnego. Według niego budowa studni mogła następować tylko na podstawie zezwolenia urzędów gminnych. Studnie należało budować jak najbliżej domu, ale przynajmniej 20 m od miejsc stale zanieczyszczonych, zaś w przypadku gleby łatwo przepuszczalnej – 30 m. Głębokość studni miała wynosić minimalnie 3 m i należało je zakładać na miejscach wyniesionych lub zabezpieczonych od zanieczyszczeń. Studnie istniejące, a niespełniające tych warunków, należało w ciągu sześciu tygodni od ukazania się przepisu poprawić, leżące zaś bliżej niż 10 m od źródeł zanieczyszczeń zamknąć. Rozporządzenie zawierało również wiele dalszych szczegółowych przepisów dotyczących budowy studni.

Ważnym aktem była ustawa z 02.03.1920 r. o organizacji odbudowy technicznej wsi, miast i miasteczek¹⁸. Dokument ten określał zakres państwowej pomocy technicznej dla samodzielnie, lecz pod kontrolą państwa, odbudowujących się poszkodowanych oraz przedstawiał sposób organizacji tej pomocy. Miała ona obejmować opracowywanie i publikowanie projektów typowych, bezpłatne poradnictwo, organizowanie spółek budowlanych, kursów fachowych, wspieranie prywatnej inicjatywy w przemyśle budowlanym, pomoc w zaopatrzeniu w materiały budowlane, organizację produkcji domów gotowych oraz w wyjątkowych wypadkach budowę domów i schronisk tymczasowych. Kolejnym przedmiotem zainteresowania ustawy była sprawa racjonalnej zabudowy. Zniszczone przez wojnę wsie i miasteczka mogły być odbudowywane tylko na podstawie zatwierdzonych planów regulacyjnych. W celu ułatwienia realizacji racjonalnych planów ustalano szereg postanowień, dotyczących możliwości wywłaszczania terenów potrzebnych w celach odbudowy oraz sposobów tworzenia racjonalnych działek budowlanych.

W 1924 r. wydano ponownie przepis o pomocy państwowej dla odbudowujących się¹⁹. Miała ona obejmować kredyt budowlany dla ludności najbardziej potrzebnej (poniżej 15 ha), „mieszkającej w ziemiankach, w prowizorycznie skleconych mieszkaniach, barakach lub komornem”. Wysokość kredytu była ustalana na wsi na podstawie wykazu szkód wystawionego

¹⁶ Cz. KRAWCZAK, *Prawo budowlane...*, s. 117; Dziennik Praw Państwa Polskiego, 14/1919, poz. 176, Dziennik Praw Państwa Polskiego 63/1919, poz. 368, Dziennik Praw Państwa Polskiego 14/1920, poz. 76.

¹⁷ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 102/1920, poz. 677.

¹⁸ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 24/1920, poz. 143.

¹⁹ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 49/1924, poz. 492.

przez urząd gminy, przy czym mogła ona wynosić 80% sumy potrzebnej na odbudowę, dla chałupników posiadających poniżej 1 ha ziemi zaś 100%.

Panująca na wsiach trudna sytuacja materialna stała się niewątpliwie przyczyną rozluźnienia przepisów budowlanych dla wsi. Rozporządzeniem Ministra Robót Publicznych z 11.02.1926 r.²⁰ dopuszczano stosowanie fundamentów drewnianych, nieizolowanych, układanie podłóg niżej niż 35 cm ponad gruntem oraz użytkowanie nietynkowanych izb.

Pierwsza jednolita dla całego kraju ustawa budowlana wydana została w 1928 r. w postaci Rozporządzenia Prezydenta RP o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli²¹. Wiele zawartych w niej postanowień obowiązujących dla gmin wiejskich występowało już w podobnej formie w ustawach budowlanych dla zaborów pruskiego i austriackiego. W niektórych punktach, jak na przykład w braku wymogu uzyskiwania pozwolenia na budowę na podstawie projektu, ustawa ustępowała poprzedzającemu ją wspomnianemu wyżej przepisowi z 1917 r. Pozwolenia na budowę w gminach wiejskich wydawano na podstawie podania zawierającego zaledwie wyrys działki w skali 1:500 z zaznaczonym na niej konturem planowanego budynku oraz opis rodzaju konstrukcji ścian i pokrycia dachu.

Przepisy policyjno-budowlane dla gmin wiejskich nakazywały budowanie nowych budynków w linii zabudowania w osiedlach posiadających plany regulacyjne. Dla innych osiedli określały one dokładnie odległości od drogi oraz zobowiązywały właścicieli działek do zakładania wolnych od jakiegokolwiek zabudowy ogródków przed domami.

W sprawie zabudowy działek postanawiano, że należy na nich pozostawiać podwórze o powierzchni co najmniej 36 m² oraz w przypadku budynków leżących dalej niż 30 m od drogi urządzać dojazd do podwórza o szerokości przynajmniej 3 m.

Wojewodom przyznano prawo zakazania wznoszenia budynków nieogniotrwałych oraz krycia dachów materiałami nieogniotrwałymi oraz zabroniono w ogóle krycia dachów budynków piętrowych materiałami palnymi.

Rozdział poświęcony odległościom wprowadzał wyraźne rozróżnienie pomiędzy budynkami ogniotrwałymi i nieogniotrwałymi. Odległości od granic sąsiadów dla budynków ogniotrwałych wynosiły 4 m (lub 3 m przy ścianach nieposiadających otworów). Odległość tę dla budynków nieogniotrwałych określono na 6 m, przy zakładaniu zaś osiedli nowych, powinna ona wynosić przynajmniej 15 m.

Jako rozwiązanie problemu szczupłych działek ustawa zalecała m. in. budowanie domów bliźniaczych na dwóch sąsiadujących ze sobą działkach. W przypadku niejednoczesnego wznoszenia budynków nakazywano budowę muru ogniochronnego grubości jednej cegły, wyprowadzonego ponad dach o 30 cm oraz ogniotrwałe pokrycie dachu. Ustawa postanawiała ponadto, że budynki nieogniotrwałe o szczególnym zagrożeniu pożarem, jak kuźnie czy wędzarnie, powinny być wznoszone w odległości przynajmniej 30 m zarówno od granic, jak i od wszelkich innych budynków. Dla cegielni i pieców do wypalania wapna odległość ta wynosiła 60 m.

W rozdziałach poświęconych konstrukcji budynków wyczerpująco potraktowano jedynie kominy. Obowiązkiem fundamentowania objęto jedynie budynki ogniotrwałe, przy czym fundamenty miały być izolowane od ścian. Po raz pierwszy pojawiły się w ustawie

²⁰ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 20/1926, poz. 126.

²¹ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 23/1928, poz. 202.

przepisy dotyczące schodów w budynkach piętrowych. Dokładnie zdefiniowano warunki wykonywania pieców i kominów w celu ograniczenia niebezpieczeństwa pożaru. Piece miały być budowane z materiałów niepalnych oraz odpowiednio izolowane od nieogniotrwałych części budowli. Nad ogniskami otwartymi polecano urządzać ogniotrwałe kominki lub kapy. Kominy musiały być stawiane z cegły palonej, na fundamentach, wyprawione zarówno wewnątrz, jak i od zewnątrz, zaś grubość ich ścian miała wynosić co najmniej pół cegły. Nakazywano należyłą izolację rur żelaznych łączących paleniska z kanałami dymowymi, maksymalne odchylenie od pionu dla kanałów dymowych określono na 30°. W budynkach o pokryciu ogniotrwałym kominy miały być wyprowadzane 30 cm ponad dach, w przypadku pokrycia nieogniotrwałego – przynajmniej o 60 cm ponad kalenicę.

Minimalną wysokość pomieszczeń przeznaczonych na pobyt ludzi określono na 2,50 m, otwieralne oraz wyposażone w lufcik okna powinny mieć powierzchnię równą przynajmniej 1/10 powierzchni podłogi. Podłogi miały być wyniesione na co najmniej 40 cm ponad poziom otaczającego terenu. W przypadku urządzania pomieszczeń dla inwentarza w budynku przeznaczonym na pobyt ludzi, ich ściany, podłoga oraz strop musiały być szczelne (wyprawione wapnem lub gliną).

Przepisy poświęcone studniom były znacznie mniej wyczerpujące niż te zawarte w ustawie z 25.10.1920 r. Zalecano urządzenie dostatecznej ilości studzien w każdym osiedlu. Ich odległości od źródeł zanieczyszczeń określono na dziesięć metrów, a od granic sąsiadów na pięć, przy czym zezwalano budowę studni wspólnych na granicach działek.

Ściany studni o ścianach innych niż z kamienia lub z kręgów betonowych należało zabezpieczać warstwą gliny; brukiem lub gliną polecano również opasywać studnie na pasie szerokości jednego metra.

Na każdej działce, na której znajdują się budynki, przeznaczone na pobyt ludzi, powinien być urządzony ustęp o nieprzepuszczalnych ścianach i dnie, przy czym doły ustępowe powinny być urządzone na zewnątrz budynków przeznaczonych na pobyt ludzi oraz stale nakryte. Odległość dołów ustępowych i gnojowników od studzien powinna wynosić 10 m, od granic sąsiadów – 2 m, zaś od dróg publicznych – 5 m. Dopuszczano urządzenie na sąsiednich działkach bezpośrednio przy wspólnej granicy położonych obok siebie dołów ustępowych.

Ustawa z 14.07.1936 r. złądziła niektóre z wymagań wprowadzonych w powyższych przepisach. Minimalną wymaganą wysokość pomieszczeń mieszkalnych w budynkach parterowych obniżono do 2,2 m, podłogi musiały być wyniesione ponad poziom otaczającego terenu zamiast o 40 cm, zaledwie o 30, przy czym budowa suterenu w miejscowościach, w których obowiązywały przepisy dla gmin wiejskich, była zabroniona²².

Jakkolwiek nie bezpośrednio związane z budownictwem przepisy o obowiązkowym ubezpieczeniu od ognia również miały znaczenie dla rozwoju budownictwa stosowanego na wsi. Zarówno przed wojną, jak i po niej stanowiły one jeden z instrumentów, którymi starano się sterować doborem materiałów budowlanych²³.

²² G. SZYMKIEWICZ, *Prawo budowlane i zagospodarowanie przestrzenne oraz odbudowa*, Warszawa 1948, s. 338.

²³ Por. Rozporządzenie Prezydenta RP o przymusie ubezpieczenia od ognia i o Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych z 27.05.1927, *Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej* nr 46/1927, pos. 410; *Dziennik Urzędowy* nr 61/1947, poz. 353, Rozporządzenie Ministrów Administracji Publicznej, Ziem Odzyskanych i Skarbu z 05.09.1947 r. o wysokości sum PZUW przeznaczanych na koszty akcji przeciwpożarowej; *Dziennik Ustaw* nr 70/1946, poz. 387, Rozporządzenie Ministrów Administracji Publicznej i Skarbu z 16.11.1946 r. o sumach przeznaczanych przez zakłady ubezpieczeń na akcję przeciwpożarową.

Generalne Gubernatorstwo

Zgodnie z rozporządzeniem kanclerza Rzeszy o administracji zajętych polskich terytoriów z 12.10.1939 r. dotychczas obowiązujące prawa pozostały w mocy, o ile nie były one sprzeczne z faktem przejścia administracji przez Rzeszę Niemiecką²⁴.

Jedynym aktem prawnym wydanym przez administrację niemiecką w czasie wojny, wnoszącym zmiany do obowiązującego prawa budowlanego, był zakaz wznoszenia budynków drewnianych w Generalnym Gubernatorstwie z 30.06.1941 r. W dokumencie tym zabroniono pod karą grzywny oraz konfiskaty drewna wykonywania ścian zewnętrznych i wewnętrznych nowo wznoszonych budynków z drewna oraz używania gontu w takich budynkach. Konieczne do budowy elementy drewniane, jak elementy konstrukcyjne stropów i dachów miały, nie przekraczać najniższych dopuszczalnych wymiarów. Zastrzeżono również możliwość wydania nakazu impregnacji tych elementów. W wypadku, gdyby budownictwo z materiałów ogniotrwałych miało prowadzić do zniekształcenia krajobrazu, możliwe było uzyskanie zgody kierownika oddziału budowlanego w Rządzie Generalnego Gubernatorstwa na wykonanie budowli drewnianej.

Prawo budowlane w Polsce powojennej

Po zakończeniu wojny aż do roku 1961 obowiązywało w Polsce zasadniczo prawo budowlane z roku 1928 ze wspomnianymi zmianami ustawą z 1936 r., przy czym sukcesywnie wprowadzano do tych przepisów dalsze zmiany. Jednym z pierwszych powojennych aktów prawnych dotyczących budownictwa było Rozporządzenie Ministra Odbudowy z 04.03.1947 r. o zniesieniu Rozporządzenia Ministra Robót Publicznych z 07.10.1930 r. o wymiarach cegły niepalonej²⁵. Podobny charakter miał Dekret z 05.09.1947 r. o uchyleniu Rozporządzenia Prezydenta RP z 15.07.1927 r. w sprawie wymiarów cegły budowlanej²⁶. Rozporządzeniem Ministra Odbudowy z 03.09.1946 r. zezwalamo na używanie przy budowie wapna pokarbidowego udokumentowanego pochodzenia²⁷.

Rozporządzenie Ministra Budownictwa z 17.11.1950 r. w sprawie tymczasowych ulgowych przepisów budowlanych wprowadzało m. in. możliwość przekraczania linii zabudowania oraz linii regulacyjnej w uzasadnionych przypadkach. Zezwalamo również na wznoszenie ścian nośnych i filarów budynków ogniotrwałych z materiałów zastępczych odpornych na działanie ognia i wytrzymałych na ciśnienie, takich jak pustaki wiórowo-cementowe czy trocinobeton, oraz na krycie budynków słomą lub trzciną, uodpornionych na działanie ognia poprzez całkowite nasycenie ich roztworem gliny²⁸. Niezmiennie istotną zmianę wprowadziło Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 04.10.1958 r.²⁹ Aktem tym rozciągnięto przepisy obowiązujące w gminach miejskich, a dotyczące uzyskania pozwolenia na budowę

²⁴ A. WEH, *Das Recht des Generalgouvernements*, Kraków 1941, s. 407-408.

²⁵ Dziennik Ustaw nr 28/1947, poz. 120.

²⁶ Dziennik Ustaw nr 59/1947, poz. 314.

²⁷ Dziennik Ustaw nr 46/1946, poz. 262.

²⁸ Dziennik Ustaw nr 53/1950, poz. 487.

²⁹ Dziennik Ustaw nr 61/1958, poz. 303.

na miejscowości położone poza granicami miast, w powiatach przyległych do Warszawy, Łodzi i Krakowa oraz miast będących siedzibą województw, miejscowości położone przy stacjach i przystankach kolejowych normalnotorowych oraz przy państwowych drogach kołowych I klasy. Uzyskanie pozwolenia na budowę nowych parterowych budynków, ich powiększenie oraz remont związany ze zmianami w konstrukcji i wyglądzie zewnętrznym budynków wiązało się z przedstawieniem projektu. Plany miały zawierać sytuację w skali nie mniejszej niż 1:500, podane odległości do innych budynków, granic i urządzeń, rzut, przekrój i widok od strony drogi w skali 1:100 oraz określenie zewnętrznego wykończenia budynku.

Z powojenną odbudową bezpośrednio związane były dwa przepisy. Ustawa z 03.07.1947 r. o popieraniu budownictwa³⁰ przyrzekała pomoc terenową i materiałową oraz ulgi podatkowe dla odbudowującej się ludności, a także wyłączenie nowo wznoszonych budynków spod przepisów o publicznej gospodarce lokalami i kontroli najmu. Ustawą z 28.03.1952 r.³¹ uchylono wyżej wspomniane ulgi w podatku dochodowym.

Odbudowy wsi dotyczyła bezpośrednio ustawa z 18.11.1948 r.³² wprowadzająca obowiązek pomocy sąsiedzkiej przy transporcie niezbędnych do odbudowy materiałów budowlanych.

Ogromną większość zachowanej przedwojennej zabudowy na badanym terenie, a także wiele budynków wznoszonych po wojnie, stanowiły budowle drewniane. Troska o redukcję niebezpieczeństwa, przede wszystkim pożarów masowych, stała się źródłem wydania szeregu przepisów poświęconych temu tematowi.

Pierwszym z nich było Rozporządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z 28.08.1951 r. w sprawie zapobiegania powstawaniu i rozszerzaniu się pożarów w budynkach oraz na budowlach³³. Był to szereg zakazów, dotyczących m. in.: przechowywania materiałów łatwopalnych na strychach, ustawiania stogów i stert w odległości mniejszej niż 100 m od zabudowań, ustawiania piecyków żelaznych na niezabezpieczonych podłogach drewnianych, urządzania wędzarni w budynkach o konstrukcji nieogniotrwałej oraz wiele innych. Rozporządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z 14.11.1951 r.³⁴ zarządzało lustracje budynków pod względem dostosowania ich do przepisów obowiązujących w zakresie bezpieczeństwa przeciwpożarowego. Miały być one dokonywane w gminach wiejskich przy współudziale sołtysa oraz przedstawiciela Gminnej Rady Narodowej dwa razy do roku: wiosną i jesienią.

Dalsze przepisy tego rodzaju to Rozporządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z 21.03.1952 r. o warunkach składowania niektórych artykułów produkcji rolnej i ochronie przeciwpożarowej przy omłotach wraz ze zmianą z 27.05.1957 r.³⁵ oraz Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 05.08.1955 r. w sprawie przestrzegania warunków bezpieczeństwa przeciwpożarowego przy instalowaniu piecyków przenośnych³⁶. 30.05.1961 r. wydano Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie obowiązku zakładania

³⁰ Dziennik Ustaw nr 52/1947, poz. 270.

³¹ Dziennik Ustaw nr 18/1952, poz. 108.

³² Dziennik Ustaw nr 58/1948, poz. 461.

³³ Dziennik Ustaw nr 49/1951, poz. 360.

³⁴ Dziennik Ustaw nr 69/1951, poz. 413.

³⁵ Dziennik Ustaw nr 34/1952, poz. 244; Dziennik Ustaw nr 41/1957, poz. 183.

³⁶ Dziennik Ustaw nr 39/1955, poz. 245.

urządzeń piorunochronnych na budynkach, dla budowli wiejskich przewidziano urządzenia typu lekkiego³⁷.

Regulacja norm i standardów budowlanych oraz zaopatrzenia ludności w prąd i wodę stanowiły następny obszar zainteresowania prawodawcy.

Ustawa z 03.07.1947 r. o normach i standardach budowlanych przewidywała wprowadzenie norm dotyczących technicznych aspektów budownictwa, jak również standardów określających minimalny i maksymalny poziom zaspokajania potrzeb w zakresie przestrzeni mieszkalnej i użytkowej oraz wyposażenia budynków. Ponadto przewidywano wydanie norm tzw. „zaleconych”, zawierających wzorowe projekty budynków, w szczególności dla osiedli wiejskich i pracowniczych. Przedstawienie tego rodzaju projektu wraz ze szkicem sytuacyjnym miało wystarczać do uzyskania pozwolenia na budowę³⁸. Realizacja tej ustawy miała miejsce dopiero w 1954 r., kiedy to ogłoszono dwa Rozporządzenia Przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego w sprawie zatwierdzenia norm państwowych dotyczących budownictwa, przy czym nie zostały jednak wydane żadne normy zawierające projekty typowe³⁹.

Rozporządzeniem Rady Ministrów z 31.05.1950 r.⁴⁰ utworzono Instytut Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa, którego zadaniem było kierowanie i prowadzenie badań w tym zakresie. Ustawa o powszechnej elektryfikacji wsi i osiedli z 28.06.1950 r. oraz Rozporządzenie Ministrów Przemysłu Ciężkiego i Finansów z 29.09.1950 r. w sprawie świadczeń osobistych i rzeczowych na cele powszechnej elektryfikacji wsi i osiedli regulowały przebieg tego procesu⁴¹.

Ustawa z 17.02.1960 r. o zaopatrywaniu ludności w wodę nakładała na gminy obowiązek czuwania nad zaopatrzeniem ludności w wodę do picia oraz do prac gospodarczych. Budowa urządzeń wodociągowych miała leżeć w zakresie ich działania, przy czym jej finansowanie powinno następować ze środków własnych mieszkańców⁴².

Rozporządzeniem Rady Ministrów z 26.09.1958 r.⁴³ utworzony został Fundusz Postępu Technicznego, a 18.06.1959 r. rozciągnięto dotyczące go przepisy na przedsiębiorstwa pod nadzorem Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych⁴⁴. Zadaniem Funduszu miało być finansowanie instytutów naukowo-badawczych w zakresie badań związanych z rozwojem nowych technologii przemysłowych, w tym również budowlanych.

Istotną grupę przepisów stanowiły akty odzwierciedlające ciężką sytuację na rynku materiałów budowlanych. Dekret z 05.08.1949 r.⁴⁵ ustanawiał prawo odpowiednich organów państwowych do reglamentacji niektórych surowców, półfabrykatów i wyrobów gotowych oraz kary za nieprzestrzeganie tych ograniczeń. W 1951 r. wydano Zarządzenie Przewod-

³⁷ Dziennik Ustaw nr 29/1961, poz. 142.

³⁸ Dziennik Ustaw nr 52/1947, poz. 269.

³⁹ Dziennik Ustaw nr 40/1954 poz. 179 oraz Dziennik Ustaw nr 46/1954, poz. 218.

⁴⁰ Dziennik Ustaw nr 24/1950, poz. 211.

⁴¹ Dziennik Ustaw nr 28/1950, poz. 256, Dziennik Ustaw nr 45/1950, poz. 420.

⁴² Dziennik Ustaw nr 11/1960, poz. 72.

⁴³ Dziennik Ustaw nr 61/1958, poz. 302.

⁴⁴ Dziennik Ustaw nr 31/1959, poz. 173.

⁴⁵ Dziennik Ustaw nr 46/1949, poz. 341.

niczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego uznające za reglamentowane niektóre materiały drewniane: surowiec okrągły o średnicy ponad 7 cm, półfabrykaty ciosane, łupane, klute i tarte oraz podkłady kolejowe, sklejki, okleiny i płyty stolarskie oraz wełnę drzewną⁴⁶. Rozporządzenie Ministra Leśnictwa z 08.03.1951 r.⁴⁷ w sprawie obrotu i gospodarowania reglamentowanymi materiałami drzewnymi przyznawało państwowemu przedsiębiorstwu „Paged” wyłączność na skup i obrót takimi materiałami. Jedynym wyjątkiem niepodlegającym temu rozporządzeniu byli posiadacze gospodarstw rolnych, którzy mogli za zezwoleniem prezydium gminnej rady narodowej odstępować materiał pochodzący z ich własnych lasów innym posiadaczom gospodarstw rolnych na ich własne potrzeby.

Ustawa z 15.07.1961 r. wraz z wykonawczym Rozporządzeniem Rady Ministrów z 21.07.1961 r. wprowadzała obowiązek udokumentowania legalnego nabycia materiałów budowlanych i przechowywania takich dokumentów do upływu trzech lat po zakończeniu budowy⁴⁸. Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu Budownictwa, Urbanistyki i Architektury z 21.07.1961 r. przedstawiało wykaz objętych tym przepisem materiałów. Były to: cement, materiały ścienne, stal, drewno, materiały podłogowe i okładzinowe, szkło okienne oraz materiały instalacyjne (kable, przewody miedziane, rury stalowe, wanny i grzejniki)⁴⁹.

W 1961 r. wydano ustawę o prawie budowlanym⁵⁰, która wraz z towarzyszącym jej rozporządzeniem o warunkach technicznych⁵¹, jakim powinny odpowiadać obiekty budowlane budownictwa powszechnego, po raz pierwszy wprowadziła strukturę formalną, którą polskie prawo budowlane zachowało do dziś. Ustawa normowała sprawy projektowania, budowy, rozbiórki i utrzymania obiektów budowlanych oraz określała zasady organizacji, obowiązki i uprawnienia organów państwowego nadzoru budowlanego, podczas gdy w warunkach technicznych znalazły się szczegółowe przepisy, które do tej pory, choć w o wiele skromniejszym zakresie, regulowane były przepisami policyjno-budowlanymi. Nowością obu tych aktów był brak różnicowania pomiędzy budownictwem miejskim i wiejskim⁵².

Za sporządzanie projektów budowlanych odpowiedzialne były w pierwszym rzędzie państwowe jednostki projektowania. Ustawa przewidywała opracowywanie i publikację katalogów rozwiązań typowych w budownictwie. Pozwolenie na budowę mogło być udzielane tylko na podstawie projektu podstawowego.

Warunki techniczne zabraniały stosowania drewna i innych materiałów palnych do wznoszenia ścian zewnętrznych, za wyjątkiem remontów budynków istniejących, w budowlach gospodarstw leśnych oraz w obiektach tymczasowych. Stropy drewniane dozwolone były jedynie w budynkach jednorodzinnych. Powinny one być od dołu zabezpieczone otuliną ochronną co najmniej klasy D odporności ogniowej, od góry zaś warstwą izolacyjną, np.

⁴⁶ Dziennik Ustaw nr 25/1951, poz. 187.

⁴⁷ Dziennik Ustaw nr 25/1951, poz. 193.

⁴⁸ Dziennik Ustaw nr 32/1961, poz. 162; Dziennik Ustaw nr 35/1961, poz. 179.

⁴⁹ Dziennik Ustaw nr 35/1961, poz. 181.

⁵⁰ Dziennik Ustaw nr 07/1961, poz. 46.

⁵¹ Dziennik Ustaw nr 38/1961, poz. 196.

⁵² Przy omówieniu prawa budowlanego oraz warunków technicznych zwrócono szczególną uwagę na aspekty istotne dla budownictwa wiejskiego. Zamiarem autorki nie jest przytoczenie wszystkich szczegółowych przepisów zawartych w ustawie.

polepą wapienną, gipsową lub glinianą zmieszaną z trocinami, sieczką lub plewami. Zabroniono również wykonywania z drewna nowych konstrukcji dachowych o nachyleniu mniejszym niż 8% oraz krycia istniejących i nowych dachów materiałem palnym. Budynek kryty materiałem palnym musiał znaleźć się w odległości dziewięciu metrów od budowli o pokryciu niepalnym, dwunastu od budowli pokrytej materiałem trudnopalnym i piętnastu od innej budowli krytej materiałem palnym. Szczegółowe przepisy dotyczyły kominów, pieców i palenisk, nakazywały one między innymi urządzenie kap nad paleniskami otwartymi w budynkach ze stropem drewnianym oraz określały odległości palnych elementów konstrukcyjnych od pieców i kominów.

Drewno używane przy wznoszeniu budynków powinno być impregnowane, zabezpieczone przed szkodnikami oraz uodpornione na wpływ ognia i wysokich temperatur.

Fundamenty i ściany piwnic, jak również belki drewnianych stropów w styczności z elementami murowanymi, miały być izolowane, cokoły powinny być wyprowadzone co najmniej 30 cm ponad poziom terenu oraz wykonane z materiałów odpornych na działanie wilgoci.

W sprawie pomieszczeń przeznaczonych na pobyt ludzi postanowiano, że powinny mieć zapewnione ogrzewanie oraz właściwe oświetlenie i wentylację. Zezwalamo na umieszczanie tych pomieszczeń w suterrenach, przy czym zagłębienie ich podłogi poniżej otaczającego terenu nie powinno wynosić więcej niż 0,9 m. Zabroniono wznoszenia budynków jednostronnie wietrzonych i oświetlonych oraz piwnic bez zapewnionej wymiany powietrza. Poza terenami miast i osiedli dopuszczano zakładanie w jednym budynku mieszkań i pomieszczeń przeznaczonych dla inwentarza, pod warunkiem, że będą one miały oddzielne wejścia oraz że odległość otworów obu części będzie większa niż sześć metrów, zaś ilość sztuk inwentarza nie przekroczy piętnastu.

Minimalną wysokość dla pomieszczeń przeznaczonych na pobyt ludzi określono na 2,40 m, szczegółowo określono warunki prawidłowego ich oświetlenia. Okna powinny być otwierane do wnętrza oraz wykonywane jako podwójne.

Dla wielorodzinnych budynków postanowiano, iż każde mieszkanie przeznaczone dla minimum trzech osób powinno być wyposażone w łazienkę, zaś mieszkania w budynkach jednorodzinnych powinny posiadać przynajmniej jedno pomieszczenie pozwalające na zainstalowanie w nim urządzeń sanitarnych. Każde mieszkanie przeznaczone dla więcej niż dwóch osób powinno posiadać ustęp.

Po raz pierwszy znalazły się w ustawie również przepisy dotyczące warunków, jakie powinny spełniać pomieszczenia przeznaczone dla inwentarza żywego. Postanowiano, by miały one oświetlenie naturalne, wentylację oraz izolację ścian w miejscach, gdzie przylega do nich nawóz.

Każda nieruchomości, na której znajdują się pomieszczenia przeznaczone na pobyt ludzi lub inwentarza żywego, powinna być podłączona do sieci elektrycznej, posiadać instalację piorunochronną oraz warunki umożliwiające korzystanie z wody pitnej i nadającej się do celów gospodarczych, a także być wyposażona w urządzenia potrzebne do usuwania wód opadowych i nieczystości. Doły ustępowe i gnojowniki powinny mieć nieprzepuszczalne dno i ściany.

Wprowadzenie nowego prawa budowlanego w 1961 r. i towarzyszącej mu ustawy o warunkach technicznych, jakim mają odpowiadać budynki, wraz z poprzedzającym je zarzą-

dzeniem PWRN w Kielcach z 21.05.1960 r. o zakazie stosowania drewna do wykonywania ścian nowo wznoszonych budynków z drewna oraz wykonywania pokryć dachowych nieogniotrwałych w takich budynkach na terenie województwa kieleckiego⁵³, miały niezmierne istotny wpływ na kierunek rozwoju budownictwa wiejskiego badanego terenu. Formalnie przestało być ono traktowane odrębnie od budownictwa w miastach, różnice zostały zachowane jedynie w przepisach dotyczących planów zagospodarowania przestrzennego⁵⁴. Wspieranie i propagowanie projektów typowych wydatnie wpłynęło na zatrzymanie rozwoju samorodnego budownictwa wiejskiego.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

1. Svod Zakonov Rossijskoj Imperii, Sankt Petersburg 1913, Księga 12, Część I, Rozdział 7, Art. 212-242.
2. *Verordnungsblatt für das Generalgouvernement Warschau*, Warszawa 1917.
3. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, roczniki 1919-1939, 1945-1967.

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Państwowe w Radomiu:

Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej i Siedleckiej, 4916.

Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział w Starachowicach:

Akta Miasta Skarżysko-Kamienna, 140.

Akta gminy Styków, 144.

PPRN Starachowice, 1821.

⁵³ Zarządzenie Nr 4/60 PWRN w Kielcach z dn. 21. maja 1960.

⁵⁴ Dz. U. 52/1947, poz. 284, Rozporządzenie Ministrów Rolnictwa i Reform Rolnych oraz Odbudowy z 16.07.1947 r. o miejscowych planach zagospodarowania terenowego obszarów objętych przebudową ustroju rolnego; Dz. U. 30/1961, poz. 151, Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu Budownictwa, Urbanistyki i Architektury oraz Ministra Rolnictwa z 31.05.1961 r. w sprawie zasad i trybu postępowania przy opracowaniu projektu planu podziału terenów budowlanych na obszarach wsi; Dz. U. nr 05/1961, poz. 30, Ustawa z 31.01.1961 r. o terenach budowlanych na obszarach wsi; Dz. U. 30/1961, poz. 150, Zarządzenie Przewodniczącego Komitetu Budownictwa, Urbanistyki i Architektury z 31.05.1961 r. w sprawie zasad i trybu wyznaczenia terenów budowlanych na wsi.

BIBLIOGRAFIA

- W. CZAPLIŃSKI, T. ŁADOGÓRSKI, *Atlas historyczny Polski*, Warszawa 1970.
- N. GARWICZ, R. PROPST, *Polskie prawo budowlane*, Kraków 1936.
- Cz. KRAWCZAK, *Prawo budowlane na ziemiach polskich od połowy XVIII wieku do 1939 roku*, Poznań 1975.
- M. KRZESAJ, *Wybrane przepisy budowlane dla rzemieślników*, Warszawa 1973.
- W. LUCHT, M. RZEPECKI, ST. STASZEWSKI, *Przepisy budowlane dla osiedli wiejskich*, Działdów 1946.
- „Polski Przemysł Budowlany”, Rok IV, Nr 4.
- J. SWAJDO, *Między Wisłą a Pilicą. Dzieje podziałów administracyjnych w regionie kielecko-radomskim do 1975 roku*, Kielce 2005.
- G. SZYMKIEWICZ, *Ustawy i rozporządzenia z dziedziny budownictwa, obowiązujące w Państwie Polskim*, Warszawa 1923.
- G. SZYMKIEWICZ, *Prawo budowlane i zabudowanie osiedli*, T. III, Warszawa 1934.
- G. SZYMKIEWICZ, *Prawo budowlane i zabudowanie osiedli*, Warszawa 1934.
- G. SZYMKIEWICZ, *Prawo budowlane i zabudowanie osiedli w nowym brzmieniu*, Warszawa 1938.
- G. SZYMKIEWICZ, *Prawo budowlane i zagospodarowanie przestrzenne oraz odbudowa*, Warszawa 1948.
- G. SZYMKIEWICZ, *Informator budowlany techniczno-prawny*, Warszawa 1967.
- M. TOŁWIŃSKI, *Przepisy budowlane dla osad i wsi w Polsce*, Warszawa 1915.
- L. WĘDRYCHOWSKA-GORZKOWSKA, Z. WYSOCKA, *Przepisy budowlane dla wsi*, Warszawa 1966.
- A. WEH, *Das Recht des Generalgouvernements*, Kraków 1941.

Construction law in relation to rural building in the Świętokrzyskie region from XIX century to 1961

Summary

The outline of rural construction law appeared in the framework of author's dissertations dedicated to the construction of rural wooden houses in the Kamienna valley. Over the course of the years, together with the changes of administrative status of the considered area, construction regulations were also subject to changes.

In the period of partitions of Poland in XIX century, that area belonged to the Kingdom of Poland administered by Russia. Construction law of rural districts was clearly more poorly developed here in relation to the parts of Poland taken by Prussia and Austria. For villages belonging to that state there were additional administrative regulations in relation to rural building which partly filled those gaps.

That legal-construction situation changed no sooner than with the world war I and the following regaining of independence. Until the consolidated construction law for the whole Poland was published, on the area of the former Russian annexed territory until 1919 there was a detailed regulation of the construction police issued for the flat area by the General Governor of Warsaw in 1917.

New construction regulations dated 1928 were binding with minor changes until 1961. Crucial for construction order on the discussed area was the Regulation of the Rada Wojewódzka Województwa Kieleckiego [Voivodship Council of the Kielce Voivodship] dated 1960 which prohibited erecting wooden buildings, as well as making roofs from non-fire resistant materials.

Construction law of 1961 with the accompanying acts in the form of norms and technical guidelines concerning the completion of buildings introduced this prohibition in the whole country and resulted in the same construction practices in the country and in towns. The only difference that remained was in regulations concerning construction aspects of cities.